

Virág Benedek ébresztése

Van még egy költőnk, akitől elmondhatni, hogy máig se mérték fel új mértékkel kétségbevonhatatlan fontos szerepét, mint hasonló helyzetben már felmértük Bacsnai Jánosét; máig se tették érdem szerinti helyére az irodalomban: holott korának egyik összegező sugallója volt. Sok tekintetben belőle eszmélt a nyelvújítás, a reformkori Magyarországot, a negyvennyolcas forradalom, Buda és vidéke magyarosítása és valamennyire a latin műfordítás és magyar történetírás is. Azt sem tudjuk róla, hol született. Hihetőleg a somogyi Nagybarátságban, mert mikor barátai a tabáni hajóhid-állomás kis padkáján ülve, efelől kérdezték, rendszerint azt a választ adta: „Ott születtem, ahol a *baji nagyban* osztlák.” Azt se tudjuk, hol a sírja. Pihenő porait kilakoltatták, és pár év óta jeltelenül, nyomtalanul eltűnt a föld színéről. Tisztelő tanítványai, akik a Kelen-hegy tövében rendszeresen látogatták őt, olyan nevek voltak, mint: Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Döbrentei Gábor, Bajza, Toldi Ferenc, Berzsenyi etc., s ezek a „fiatalok” éveken át a „szent öreg” tüzei mellett eszméltek s munkáin nevelkedve, neveztek el őt a „magyar Horácának”, „a nemzeti lélek tüzes ébresztőjének”; s verseket írtak hozzá. Történt mindez a magyar jakobinusok kivégzése utáni időkben, az önkény dűlásakor, a magyar nyelvűség eltörlése idején, a reformkor teljében: II. József uralkodása alatt.

Nincs még egy költő irodalmunkban, beleértve Petőfit, Adyt is: akihez annyi verset írtak volna nagynevű kortársak, és utóbb következők, mint hozzá — köztük még Kosztolányi is. Nem ok nélkül történt! Kazinczy is szüntelenül tanácsait kérte leveiben és hódoló tisztelettel adózott a remete életű öregnek: aki egy veszedelmes gyorsasággal jövőbe váltó korban, sokoldalú munkálkodásával, túrelmes szegénységével, puszta életével, töretlen hitével, lankadatlan szorgalmával és szép hazafiai lángjával: írói magatartásból példát mutatott a jövő nemzedékének életét.

Jobbágyi gyönyörű emelkedett ki. Nyilván azért tért a papi pályára, mert belé helyeztetett egy szegény, leragadt család minden reménye, oly értelemben, mint mikor Arany a Családi körben írja: „E fiúból pap lesz, akárki meglássa”... Jellegzetes szegénységünk történetében az, hogy leginkább a papi pályán juthatott fel a tudomány, irodalom vagy főpapi diplomácia és néha az államvezetés területére is (Bakócz, György barát): ha ki akart törni a szegény jobbágy fia.

Sokféle papi pálya volt lehetséges akkor Magyarországon. Mind közül a legszegényebb kolduló szerzetet választotta: a hatszáz évvel elébb alakult magyar pálosokét. A többi róla tudva van: magáévá téve a görög-latin nyelvet és kultúrát, írt, fordított, és évtizedekig tanított a fehérvári gimnáziumban, ugyanott, hol Ányos is tanárkodott, s verselgetett, és ahol a Fejér megyei, nyéki születésű Vörösmarty Mihály óklasszikus kultúrát és vers-tantant.

Munkáival, tüzes ódáival addig a g ébresztette a nemzeti lelket, mígnem — mivel őt is áthatotta a franciáforradalmi Káté szelleme — kegyvesztett lett és elhagyatottságban kellett magára döbennie. II. József feloszlatta a szerzeteket, a pálosokét is. Így a híres öreg, kinek verseit országszerte másolták s terjesztették: betegen és köhögősen, koldusbot-tal a kezében, egy szép napon búcsút vehetett a mocsaras levegőjű Fehérvártól, és Bu-

dára települt, hogy végképp az irodalomnak áldozza hátralevő életét. Kivetettje volt a rendszernek; mint az idegen önkénnyel, gyarmatosító politikával szemben álló, lázadó ihletű és szavú író; a főpap-ságnak: mint felvilágosult szellemű, „meztéllyás” koldusbarát. Jó, hogy még meghúzhatta magát egy kis viskóban, a Gellért-hegy oldalán, s örült, hogy élhet: mikor körülötte csapkodott és áldozatokat szedett a villám.

Itt tengődött, tisztos szegénységben, már csak a jövő felé fordulva, és a budai néppel meghitt életközösségben élt. Hol egy kovácsmester, hol a fűszeres, hol más segített rajta, ha szükségben volt, mert jövedelemmel nem rendelkezett. Pár garasos táp-pénzecskeje alig, hogy az éhenhalástól mentette meg. Cipője lyukas, reverendája cafrangos és foltos volt. Még is nagyra becsülték lelkes verseiért, bátor elveiért és vállalt szegénységéért; tabáni jó-asszonyok főztek neki, mostak rá, a kályhás megjavította a kandallóját, a suszter megvarrta a cipőjét és még az is kijárták, hogy a szomszéd plébániatemplomban juttattak neki egy kis mellékoltárt (máig ott áll, balra!), ahol elvégezhetette a kötelező papi szolgálatot (minden reggel hat órakor csendes misét mondhatott). Prédikálnia már nem volt szabad. Szószékre engedni egy ilyen felforgató szavú papot? Ohó! Veszélyes...! Ellenben, ha a káplán úr, valami okból, nem ért rá a beteghez szaladni, haldoklót gyónatni vagy temetni: olyankor neki is lehullott néhány garas. Mikor megáradt az *Ördögárok*, a tabáni néppel együtt őt is elöntötték az árvek; a tabáni tűzvész alkalmával az ő háza is leégett. A Pestre költözökösnek még a gondolatától is ugyanúgy irtóztott, mint a többi jó budai, akikkel együtt — s köztük Döbrenteivel —, ráérő óráikban azon törték a fejüket: hogy lehetne a nevezetesebb budai pontoknak jól hangzó magyar nevet adni? Így született meg a Zugliget, Virányos, Ördögárok, Disznófó, Kurucles, Kékgolyó utca stb...

„Még látható az ütökopott kis sárka, egyemeletes ház a hegy lábánál, az egykori Szarvas-téren, ahol a fehér hajú és derűs lelkű Virág professzor úr élete végéig munkálkodott” — írta róla e sorok írója az *Iránytűben*, 1942-ben... Azóta már az sem látható! Bombázás rongálta

meg és a háború után nagy gyorsasággal nyomtalanul eltűntették azt is a föld színéről. Inkább nőljön a gyp a költő háza helyén... Pedig műemléknek is megőrizhették volna! Kedves házacska volt, jellegzetes tabáni, jártam ott annak idején. Leszálltam a villamosmegállónál, föltekergőztem a homorúvá vásott kőlépcsőkön, csak azért, hogy megpillantsam belülről is a kétablakos szobát; amelynek ócska bútordarabjairól és szegényes berendezéséről, fásládájáról is, a derűs szegénység-ről annyi kedves ömiróniával emlékezik leveleiben, és ahol első magyar nyelvű történelmünk, a Magyar Századok című magvas összefoglalása született: nagyrészt oly forrásmunkák alapján, melyek azóta már nem léteznek. (Toldi rendezte több sajtó alá a ránk maradt, és sajnos befejezetlen kéziratot.)

Most is itt áll a szemem előtt az egyemeletes ház... Egyszer, a Centrál Kávéház-ból hazafelé jövet, leszálltam ott Szabó Lőrincsel és egy frői társasággal, hogy megmutassam barátaimnak is az elhagyatott költő lakóházát, mely Kosztolányi versével már beköltözött az új irodalomba. Erdei Ferenc, Boldizsár, Szabó Zoltán s még néhányan mások is velünk voltak: ott szaglászunk, nézegettünk — akkoriban újhozott a Kelet Népe című folyóirat. Elmeséltem, hogy az öreg remete egyetlen lakótársa egy szajkómadár volt. A szemközti Semmelweis-házban levő méz-szárzékba naponként átnent, hogy potyadék húst hozzon a madárnak; mely jelkép volt a maga kalickájában, kis házi rab, hasonló sorsú, mint ő. Több versében is megemlegeti a szajkót, melyet estefelé ki szokott tenni az udvarba és a kalit rácsain közé fűzve a húst, szórakozva figyelte, hogy a rab madár még rácsain belülről is harcra kelt az oda szállt tolvaj verebekkel, és szárnyaival paskolva és rikácsolva, megvédte a maga koncát. De a lakásban nyitva állt a kalicka, szabadon repkedhetett a szajkómadár, miközben gazdája verset körmölt az asztalnál...

Mi is át tudtuk érteni akkor a kalickás madár sorsát, *Válasz-írók* és *Kelet Népe*-szerkentyők... Emlékeztünk reá, hogy a ház körül hetenként egyszer, bizonyos napon, az akkori reformkor legjobb költői és frői fordultak meg, átsétálva Pestről a közeli hajóhidon, hogy meghányják

teendőiket és hallgassák a „szent tűz” öreget. Egy nap azonban, 1830 szigorú telén, lebontották a hajóhidat és a jóbarátok nem tudtak átáljonni. Meg kellett várniuk, míg beállt a Duna, hogy átjöhesse-nek, de hiába zörgettek az ajtón: Virág Benedek már negyedik napja halva volt. Kopogásukra csak a szajkó rikácsolt. Feltörték az ajtót, ott lelték az ágyon, véres szemüreggel: mert a szajkó napok óta nem kapott húst, éhes volt és kivájtá gazdája szemét... Kinyitották az ablakot és kikergették a szajkómadarat.

Virág Benedeket a tabáni temetőben helyezték „végső” nyugalomra, sírját a lakosság szeretettel vette körül. A kőfaragó emléket állított és rávéste a táblára Vörösmarty búcsúorait; a kovácsmester saját veretű, szép vasráccsal foglalta körül a sírt. A tabáni asszonyok még a harminc-negyvenes években sem feledkeztek meg arról, hogy a remete sírjára virágot ültessenek. A kertész gesztenyefái, miket a pihenőhely négy sarkára ültetett, óriásivá magasodtak. Ott pihentünk meg egy holdas éjjel a síremlék parkányán egy kedves barátommal, aki zeneszerző volt. (Milyen nehezemre esik ezt múltban írni!) Órákhosszat elbeszélgettünk mindenről, és amint mondtani szokás, meghánytuk-vetettük a dolgok lettjét-voltját, nem sokkal a háború előtt. Veress Sándor akkor már világhírű szerző volt, egy nemzetközi pályázat nyertese.

Aztán jöttek a forgatagos idők, mikor a földben megmozdultak a proféták csontjai: akkoriban tarták fel és helyezték jobb nyugovóra a nyakvágó bárdal kivégzett magyar jakobinusok testi maradványait a Virágárok-temető árkából, amikor néhány évvel később a tabáni temetőt is „feltárták”. Kitelepítette a városrendezési szorgalom: park létesült a helyén. A fák adva voltak. Virág Benedek szép kis sírját is szétbontották és megmaradt csontjait, együtt a negyvennyolcas hősi halottakéival, kiemelték az anyaföldből: és míg amazokat, vilámló nyári zivatarban a Németszőlgyi úti temetőbe, kocsarakban összehányva, tömegsírba vitték: a tabáni szegény barát hamvait kikérte magának az újból Budára települt Pálos-rend, melynek akkor a gellérthegyi sziklabarlang-kápolna mögött volt a rendháza, és a szegény költő porrait egy kis bádogládába he-

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ:

Virág Benedek emlékére

Öröm rikoltott a szobában:

„Madarat fogtunk

madarat apám!”

A madár

szárnyát verdesve

nyújtogatta nyakát

a kalit rácsain át.

„Fütyül ébreszt

szép dallal.

Énekes madár!”

Agyamba villant a

negyven év előtti kép:

állok

vergődik a madár

bennem is fut a kin

— a halált senkinek

nem adják ingyen —

Hogy virradt

megszóllaltak künn a madarak,

a kalitkából

visszacsigogott a madár,

— mint negyven év előtt —

és táncba kezdett.

Sokáig tartott a tánc, amíg

a homokra hanyatt ledől.

Sokáig tartott;

a madárnak,

nekem,

s a két gyereknek.

Senki se szólt.

Néztek a meredt madarat,

s hallgattuk

künn az ághegyén fütyülő rigót.

lyezve, a szokásos tisztességgel bent, a barlangkápolnában helyezték „végső” nyugalomra. Életében úgyszólván a kívánsága, hogy őt majd a Kelen-hegyén temessék el: nos, ez a vágya, most utólag, több, mint száz évvel a halála után, látszólag sikerült.

Igy tehát, a véletlen szeszélyeként, megint csak oda vetette a hullámzó történelem a volt gellérthegyi remetét a Gellérthegyi gyomrába. Egyszerű emléktábla jelezte a páldimentum felett a barlangfalon: „Itt nyugszik Virág Benedek. Meghalt: 1830.”

Mikor elvihartott a táj felett a háború, a bombázás, a szörnyűségek előre nem látott sora: utána a sziklakápolna is megszűnt többé templom lenni. A pálosok újból eltűntek, megint megszűnt a szerzet, és a volt sziklabarlang-kápolna kirándulók mellékhelyiségévé, s hovatovább csaknem bün-barlanggá változott, mit az I. ker. Tanács, mint az időjárás-tól is megrongált, nem kívánatos helyet, befalaztatott.

Küldöttségileg jártunk, a Népront, s néhány íróféle budai barát, a különböző fórumokon, és mindent elkövetünk, hogy ne falazzák be. Előbb ki kellene onnan emelni a költő haló porait! A köművesek leálltak a munkával és velünk együtt várták a döntést. A tabáni plébániatemplomot tatarozó vállalat szintén a legnagyobb megértéssel készítette el a templom falában hátul a kis, ablak-

szerű mélyedést. ott lehetett volna elhelyezni „végső” nyugalomra, a költő újból feltárt, és a nehéz hegy nyomasztó és jeltelen sötétségéből kiszabadított tetemeit. Minden kétszen volt, csak a döntés nem tudott megérkezni: nem akadt egy felelős hivatalnok az egész Budapest városában, aki merete volna egy ilyen exhumálási határozat alá írni a nevét. Pedig az ügyet, bárkivel beszéltünk, mindenki lelkesedve tette magáévá, ígérethet nem volt hiány. Végül is a köművesek még egyszer izentek, utójára, s határidő lejártával nem várhattak tovább, befalazták a sírt.

Azóta három év telt el, és a barlangot mostanában — más célból —, újból megnyitották. Most ragadom meg az alkalmat, hogy nyilvánosan fölvessem a szánalmas kis kérdést: nem lehetne-e valahogyan elintézni, hogy Virág Benedek emlékeit kiszabadítsuk egészen méltatlan, s remélhetőleg mégsem *utolsó*, minősíthetetlen helyzetéből? Az Erzsébet-híd építésével egy... haladó, nagyarányú budai városrendezés nem feledkezett meg az egykori tabáni remetéről; olvastuk, hogy Virág Benedek-emlékkutat állítanak fel. Csinálják! Minden emlék, mit költőknek állítanak fel Magyarországon, tiszta nyereség. De Virág Benedek emléke — gondolom — ennél valamivel többet is megérdemel. Én, aki az elmúlt tizenhárom év során nem könnyű harcokkal és fáradságos leutazásokkal, rádióelőadásokban megváltam Berzsenyi Dániel kallódó szülőházát Egyházashetyén, majd lakóházát a somogyi Niklán, s ugyanígy Vörösmartynak még 1949-ben is istállóállapotban volt szülőházát Kápolnásnyéken, majd Kisfaludy Sándorék tanyáját, a Szegedi Róza-házat Badacsonyan, és sokkal nehezebb körülmények közt, mint most, sikerült irodalmi múzeumokat berendeztetni mindegyik helyen, mert addig még Magyarországon vidéken ilyen sem volt: úgy vélem, joggal kérdezhetem: miért ne nyerhetné el Virág Benedek is a mindenkinek kijáró vételemet a mi szocialista államunktól? Ha már nem sikerült megmenteni a házát, miért ne állíthatnánk oda mellszobrát a zöld pázsitra, háza helyére? S miért ne helyezhetnénk el a nagymúltú és tisztos öreg haló porait volt háza tőszomszédságában, legalább ama templom hátsó falában, szerényen, ahol viszontagságos életében minden áldott nap megfordult?

Virág Benedek irodalmi munkája, szerepe, emléke és szelleme nem mond ellene legjobban haladó hagyományainknak: a szocializmusnak sem. Végül, miért ne lehessen még a budaiaknak ez a kis öröm?